

Asia: VN/13190/2020

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: pakkokeinolain muutostarpeet

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausuntonne yleisesti mietinnöstä

Työryhmän mietinnössä ehdotetaan muutettavaksi pakkokeinolakia ja eräitä siihen liittyviä lakeja. Mietinnössä on arvioitu varsin laadukkaasti pakkokeinolain muutostarpeita ja ehdotetut muutokset ovat pääosin kannatettavia.

Pakkokeinoilla puututaan merkittävästi kansalaisten perusoikeuksiin, joten oikeusvarmuuden toteutumiseksi lain säännösten tulisi olla selkeitä ja säännösten soveltamisen yhdenmukaista. Ehdotuksen vaikutuksia pakkokeinolain kohteena olevien henkilöiden perusoikeussuojaan voidaan pitää merkittävänä ja ehdotuksessa on todettu näin ollen perustelluksi pyytää mahdollisesta lakiesityksestä perustuslakivaliokunnan lausunto.

Mietinnössä on useita ehdotuksia, joiden tavoitteena selventää käytännössä tulkinnanvaraisiksi havaittuja pakkokeinolain säännöksiä ja lisätä siten oikeusvarmuutta. Muun ohella telekuuntelun osalta lakia ehdotetaan täsmennettäväksi siten, että siitä selvästi käy ilmi luvan voimassaolon alkavan aina luvan antopäivästä. Käytettyä terminologiaa ehdotetaan puolestaan päivitettäväksi korvaamalla televalvonnassa käytettävä tunnistamistieto nykyaikaisemmalla termillä välitystieto. Tukiasematietojen hankkimisen sijasta jatkossa käytettäisiin termiä yhdistymistietojen hankkiminen.

Pakkokeinolaki, poliisilaki ja esitutkintalaki muodostavat esitutkintaviranomaisten toiminnan ytimen. Mietinnössä käsitellään pakkokeinolain muutoksia, mutta poliisilaissa säädettyjen salaisten tiedonhankintakeinojen soveltamiseen liittyy osin samanlaisia tulkinnanvaraisuuksia, joita mietinnössä on salaisten pakkokeinojen osalta pyritty tarkentamaan. Lainsäätäjän yhtenä tavoitteena tulisi olla luonnollisesti se, että sääntelykokonaisuus olisi kokonaisuudessaan mahdollisimman johdonmukainen. Näin ollen onkin varsin myönteistä, että myös poliisilain muutostarpeista on sisäministeriössä käynnissä lainsäädäntöhanke SM010:00/2021.

Työryhmän mietinnössä on myös luonnos hallituksen esityksen perusteluiden luvuksi esityksen suhteesta perustuslakiin ja säätämisjärjestykseksi. Luku täsmentyy varmasti vielä jatkovalmistelussa muutenkin esitykseen tehtävien muutosten johdosta. Jatkovalmistelussa on kuitenkin tarpeen luvussa myös perustuslakivaliokunnan käytäntöön tukeutuen käsitellä erityisesti niitä ehdotuksia, jotka merkitsevät perusoikeuksien yleisten ja erityisten rajoitusperusteiden näkökulmasta perusoikeusrajoituksen laajenemista tai sisällön selvää muuttumista aikaisempaan valtiosääntöoikeudelliseen arviointiin nähden. Esimerkiksi telepakkokeinojen käytön sallivien rikosnimikkeiden luettelon laajentaminen on tällainen muutos. Ehdotettu lainsäädäntö sinänsä on hyvin perusoikeusherkkää. Se ja vaikutukset perusoikeuksiin eivät sinänsä vielä sellaisenaan luo tarvetta perustuslakivaliokunnan käsittelylle vaan perustuslakivaliokunnan käsittelyn tarpeellisuutta arvioitaessa on samalla tarpeen nostaa esille ne perustuslain tulkintakysymykset, joihin perustuslakivaliokunnan kannanotto olisi aikaisempi tulkintakäytäntö huomioon ottaen tarpeellista.

2. Lausuntonne pakkokeinolain 2 luvun muuttamista koskevista ehdotuksista perusteluineen

Mietinnössä ehdotetaan lisättäväksi 10 § uusi 3 momentti, jonka mukaan pidättämisestä olisi tehtävä kirjallinen päätös. Pidän ehdotusta kannatettavana. Pidättäminen on varsin voimakas pakkokeino ja ehdotettu säännös parantaa pakkokeinon kohteena olevan henkilön oikeussuojaa. Ehdotettu muutos on johdonmukainen ja selventävä ottaen huomioon, että pidättämisspäätökseen viitataan jo nykyisin pakkokeinolain 16 §:ssä koskien epäillyn oikeutta saada kohtuullisessa ajassa kirjallinen käänös pidättämisestä koskevasta päätöksestä.

Pidän perusteltuna myös 2 luvun 1 §:ään ehdotettua lisäystä poliisin kiinniotto-oikeuden laajentamisesta tehostetun matkustuskiellon valvonnassa käytettävien välineiden kiinnittämistä varten.

3. Lausuntonne pakkokeinolain 3 luvun muuttamista koskevista ehdotuksista perusteluineen

Mietinnössä ehdotetaan lisättäväksi säännös siitä, että syytteen nostamiselle asetetun määräajan pidennystä koskeva asia voidaan ratkaista tuomioistuimen kansliassa ilman istutokäsittelyä, mikäli tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi ja vangittu suostuu käsittelytapaa koskevaan pyyntöön. Pidän ehdotusta kannatettavana. Menettelyn tulisi tehostaa tuomioistuinten, esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien työskentelyä, mutta vangitulla olisi kuitenkin edelleen ehdoton oikeus saada asiansa käsittelyksi istutokäsittelyssä.

Pidän kannatettavana myös ehdotuksia, jotka täsmentävät ja selkeyttävät sitä, että käynnissä olevalla mielentilatutkimuksella on merkitystä vangitsemisasian uudelleen käsittelyn kannalta koskien vain sen vastaajan osalta, jonka mielentilan tutkimisesta asiassa on kysymys.

4. Lausuntonne pakkokeinolain 4 luvun muuttamista koskevista ehdotuksista perusteluineen

Mietinnössä ehdotetaan uudistettavaksi kiinni otetun, pidätetyn ja tutkintavangin yhteydenpitoa koskevaa sääntelyä. Pidän ehdotusta kannatettavana. Kuten mietinnössä on todettu, niin käytännössä laaja nimeämättömään joukkoon henkilöitä kohdistuva yhteydenpitörajoitus voi

tarkoittaa ympärivuorokautista yksin olemista, joten erityisen painavien syiden edellytys tällaisille rajoituksille on perusteltu.

Yhteydenpidon rajoittamisen kiellon osalta mietinnössä ehdotetaan kiellon laajentamista koskemaan tutkintavankeuslain 8 luvun 4 §:ssä tarkoitettujen asiamiesten sijasta kaikkia oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 tai 5 momentissa tarkoitettuja asiamiehiä. Ehdotus on sinänsä kannatettava. Näkemykseni mukaan jatkovalmistelussa olisi kuitenkin epäselvyyksien välttämiseksi syytä tarkentaa vielä sitä, onko tarkoituksena, että yhteydenpidon rajoittamisen kiello koskee yhteydenpitorajoituksen kohteena olevan henkilön eri asioissa olevia asiamiehiä, vai niitäkin asiamiehiä, joiden asiakas henkilö ei ole, kuten esimerkiksi kanssavastajan avustajaa.

Kuten mietinnössä todetaan, niin yhteydenpitorajoituksissa ei ole kysymys ainoastaan määräysten sisällöstä, vaan kyse on myös rajoituksen valvonnasta. Tähän liittyy osaltaan kysymys siitä, että tuomioistuinten määräysten tulisi olla sisällöltään niin yksiselitteisiä, ettei niiden soveltamisessa ole epäselvyyksiä. Mahdollisesti jatkovalmistelussa voitaisiin pyrkiä selventämään myös sitä, millä tarkkuudella tuomioistuimen olisi mainittava yhteydenpitorajoitusta koskevassaan päätöksessään avustajat, joita yhteydenpidon rajoittamisen kiello koskee.

Vähäisenä kirjoitusteknisenä seikkana kiinnitän huomiota nykyisin 4 §:ssä käytettyyn termiin "tutkinta-vankeuteen." Oikeampi muoto saattaisi olla "tutkintavankeuteen" (vrt. tutkintavankeuslaki 768/2005).

5. Lausuntonne pakkokeinolain 5 luvun muuttamista koskevista ehdotuksista perusteluineen

Mietinnössä ehdotetaan yhtenäistäväksi matkustuskiellon sääntelyä johdonmukaisemmaksi kokonaisuudeksi. Pidän ehdotusta kannatettavana ja oikeusvarmuutta lisäävänä.

6. Lausuntonne pakkokeinolain 6 luvun muuttamista koskevista ehdotuksista perusteluineen

Mietinnössä ehdotetaan lisättäväksi, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tehdessä vaatimuksen omaisuuden panemisesta vakuustakavarikkoon siitä on ennen vaatimuksen tekemistä ilmoitettava syyttäjälle, joka voi ottaa päätettäväkseen kysymyksen vaatimuksen tekemisestä.

Pidän sinänsä kannatettavana ehdotusta, jonka tavoitteena on varmistaa tutkinnanjohtajan ja syyttäjän hyvä esitutkintayhteistyö.

Ehdotetun ilmoitusvelvollisuuden osalta mietinnössä on viitattu pakkokeinolain säädöksiin vangitsemisesta ja matkustuskiellosta, joiden nojalla pidättämisen oikeutetun virkamiehen tulee ennen vaatimuksen tai päätöksen tekemistä ilmoittaa asiasta syyttäjälle, joka voi ottaa asian päätettäväkseen. Vakuustakavarikossa ei kuitenkaan ole kyse vastaavanlaisesta puuttumisesta henkilökohtaiseen vapauteen, vaan vakuustakavarikon vaikutukset henkilön oikeuksiin vaihtelevat tapauskohtaisesti. Vakuustakavarikon määräämiselle laissa säädetyt edellytykset eivät ole sinänsä

sidoksissa rikoksen vakavuuteen eikä vakuustakavarikoon määrättävälle omaisuudelle ole määrättyä alarajaa. Työryhmän mietinnössä on toisessa kohtaa viitattu rikoskomisario Eveliina Karjalaisen ja erikoissyöttäjä Hannu Koistisen raporttiin, jossa mietinnön mukaan on todettu yksinkertaisten ja selvien vakuustakavarikoiden olevan tyypillisesti tutkinnan perustyökaluja, joiden käyttöä koskevaan harkintaan ei syyttäjän ole tarkoituksenmukaista osallistua (mietinnön s. 105).

Asian jatkovalmistelussa voisi mahdollisesti vielä harkita, onko kaikkia vakuustakavarikkovaatimuksia koskeva ehdoton ilmoitusvelvollisuus ilman esimerkiksi rahamääräistä alarajaa tarkoituksenmukainen, vai ovatko voimassa olevat säännökset ja ohjeet esitutkintayhteistyöstä jo riittävät turvamaan tältä osin asianmukaisen esitutkintayhteistyön. Vaikka ilmoitusvelvollisuuden laajentamisella on varsin hyväksyttävät tavoitteet, niin toisaalta kyse on myös siitä, minkälaisia ehdottomia ilmoitusvelvollisuuksia rajallisille viranomaisresursseille asetetaan.

Pidän kannatettavana ja lainsäädäntöä yhdenmukaistavana mietinnön ehdotusta siitä, että takavarikon kumoamista koskevaa säännöstä vastaavasti myös vakuustakavarikon kumoamista koskevaa määräaika voidaan pidentää rikosasian laatuun ja selvittämiseen liittyvien erityisten syiden vuoksi enintään vuosi kerrallaan tai päättää, että takavarikko on voimassa toistaiseksi. Pidän kannatettavana myös ehdotusta siitä, että määräajan pidentämistä koskeva määräajan pidentämistä koskeva asia voidaan esitetyin edellytyksin ratkaista ilman istutuskäsittelyä.

Mietinnössä ehdotetaan muutettavaksi vakuustakavarikon kumoamista koskevaa sääntelyä siten, että määräajan pidentämistä koskevaa pyyntöä edellytettäisiin jo viimeistään kahta viikkoa ennen määräajan pidennystä nykyisin voimassa olevan viikon sijaan. Edellytystä määräajan pidentämistä koskevan pyynnön tekemiselle jo viimeistään kahta viikkoa ennen määräajan päättymistä perustellaan, että tällä tavoin asian riittävästä käsittelystä määräajan puitteissa voidaan varmistua. Perusteluissa on viitattu erityisesti laajoihin rikosasioihin. Perustelut ovat sinänsä varsin asianmukaiset.

Tältä osin jatkovalmistelussa voitaneen kuitenkin vielä nostaa esille kysymys kahden viikon määräajan johdonmukaisuudesta pakkokeinolain muihin määräaikoihin. Ehdotetun määräajan osalta huomioni kiinnittyy osin siihen, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tekemän määräajan pidentämistä koskevan pyynnön käsittelyyn viikon katsotaan olevan liian lyhyt aika, kun toisaalta asianosaisen vaatimuksesta vakuustakavarikon uudelleen käsittely on kuitenkin pakkokeinolain 6 luvun 5 §:n mukaisesti otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viikon kuluessa.

Pakkokeinolaissa on verrattain monenlaisia määräaikoja erilaisille määräaikojen pidennyshakemuksille. Ehdotettu kahden viikon määräaika on pidempi kuin pakkokeinolain 3 luvun 14 §:ssä säädetty määräaika, jonka mukaan vangittua koskevan syytteen nostamista koskeva määräajan pyyntö on tehtävä neljä päivää ennen määräajan pidennystä. Yhteydenpidon rajoittamisen osalta määräajan pidentämistä koskeva pyyntö on puolestaan ehdotetun 4 luvun 1 §:n mukaan tehtävä puolestaan viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä. Pakkokeinolain 7

luvun 21 § koskee takavarikosta päättämisestä vieraan valtion oikeusapupyynnön johdosta ja sen 2 momentin nojalla riittävää on puolestaan määräajan pidennyslakemus ennen takavarikon voimassaolon päättymistä.

Laajoissa rikosasioissa tuomioistuimille aiheutuvia haasteita viime hetkillä tehtyjen määräajan pidennystä koskevien hakemusten käsittelyssä ei ole syytä epäillä, vaikka tuomioistuimilla on toki tiedossa alkuperäinen määräaika ja siten osin mahdollisuus etukäteen varautua mahdollisiin määräajan pidennystä koskeviin hakemuksiin. Kyseinen ongelma tuskin tulee poistumaan, vaikka tietyssä määrin toistuvien vakuustakavarikkoja koskevien määräaikojen pidennyksiä koskevien pyyntöjen voitaneen olettaa vähenevän, jos määräaika voidaan jatkossa ehdotuksen mukaisesti pidentää nykyisen neljän kuukauden enimmäisajan sijasta rikosasian laatuun ja selvittämiseen liittyvien erityisten syiden vuoksi enintään vuosi kerrallaan tai päättää että takavarikko on voimassa toistaiseksi.

Jatkovalmistelussa voitaneen kuitenkin vielä arvioida pakkokeinolaissa ehdotettujen erilaisten määräaikojen pidennyslakemusten keskinäistä oikeasuhtaisuutta ja perusteita mahdollisesti näiden yhdenmukaistamiselle.

7. Lausuntonne pakkokeinolain 7 luvun muuttamista koskevista ehdotuksista perusteluineen

Pidän kannatettavana ja selventävinä mietinnön ehdotuksia. Siltä osin kuin mietinnössä ehdotetaan, että takavarikon kumoamisen määräajan pidentämistä koskeva pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyyntö olisi esitettävä tuomioistuimelle viikon sijaan viimeistään kaksi viikkoa ennen määräajan päättymistä, viittaa edellä 6 luvun osalta lausumaani. Jatkovalmistelussa voitaneen vielä osin arvioida määräajan yhdenmukaisuutta ja oikeasuhtaisuutta erityisesti suhteessa viikon määräaikaan, jossa ajassa tuomioistuimen on otettava käsiteltäväksi asianosaisen vaatimus takavarikon tai jäljentämisen voimassaolosta.

8. Lausuntonne pakkokeinolain 8 luvun muuttamista koskevista ehdotuksista perusteluineen

Pidän ehdotuksia kannatettavina. Ehdotukset koskien kotietsinnän ja paikanetsinnän (18 §) sekä laite-etsinnän (29 a §) saattamiseksi tuomioistuimen tutkittavaksi ovat perusteltuja ja parantavat pakkokeinon kohteen oikeussuojaa.

9. Lausuntonne pakkokeinolain 9 luvun muuttamista koskevista ehdotuksista perusteluineen

Pidän ehdotusta nykyistä oikeustilaa täsmentävänä ja kannatettavana.

10. Lausuntonne pakkokeinolain 10 luvun muuttamista koskevista ehdotuksista perusteluineen

Pidän ehdotuksia pääosin kannatettavana ja oikeustilaa täsmentävänä. Muutamien ehdotusten osalta esitän muutaman huomioni.

Telepakkokeinot:

Pidän sinänsä kannatettavana ehdotusta, että telekuuntelu- ja televalvontalupaa koskeva sääntely muutetaan teleosoite- tai telepäätekohtaisuuden sijaan henkilösidonnaiseksi. Nykyisinkin edellytysten arvioinnissa olennaista on arvio epäillyn henkilön toiminnasta eikä niinkään yksittäisistä telepäätelaitteista tai –osoitteista. Muutamat seikat vaativat kuitenkin näkemykseni mukaan tarkennuksia.

Ymmärtääkseni ehdotuksen tarkoituksena on se, että vaikka jatkossa tuomioistuimen myöntämässä luvassa ei lueteltaisi erikseen kaikkia niitä telepäätelaitteita tai -osoitteita, joita lupa koskee, niin jatkossakin vaatimuksen esittäjän tulisi saattaa tuomioistuimen tietoon ne tiedossa olevat epäillyn käyttämät telepäätelaitteet tai –osoitteet, joihin telekuuntelua tai -valvontaa on tarkoitus kohdistaa sekä perusteet sille, miksi kyseisten liittymien ja laitteiden oletetaan olevan epäillyn käytössä. Näkemykseni mukaan tämä olisi perustelua myös henkilösidonnaisten luvan osalta ja sen tulisi mahdollisesti ilmetä ehdotettua selvemmin säännöksistä tai perusteluista.

Olennaista on myös se, että esitutkintaviranomainen ei voi omalla päätöksellään ajallisesti ylittää tuomioistuimen myöntämää lupaa, vaan kyse on nimenomaan uuden laitteen tai liittymän lisäämisestä tuomioistuimen aiemmin myöntämän luvan piiriin. Tulkinnanvaraisuuksien välttämiseksi myös tämä voisi mahdollisesti ilmetä vielä selkeämmin perusteluista.

Esitutkintaviranomaisten ja tuomioistuinten toimintaa tehostavana muutoksena olisi se, että luvan myöntämisen jälkeen esitutkintaviranomaisen ei tarvitsisi kuitenkaan hakea erikseen tuomioistuimelta yksittäisiä lupia kullekin epäillyn liittymälle ja laitteelle, jotka selviävät luvan myöntämisen jälkeen.

Kiinnitän huomiota siihen, että ehdotuksessa ei ole säännöstä siitä, millä tavoin esitutkintaviranomainen päättää ja tekee kirjaukset luvan myöntämisen jälkeen ilmenneen uuden teleosoitteen tai –laitteen lisäämisestä telekuuntelun/-valvonnan piiriin. Salaisten pakkokeinojen käytön valvonnan osalta on olennaisen tärkeää, että jatkossakin tulee asianmukaisesti dokumentoitua se, millä perusteella on tehty päätös uuden liittymän tai laitteen lisäämisestä telekuuntelun tai -valvonnan piiriin.

Telekuuntelun ja –valvonnan suorittamisen ajankohtien lisäksi laillisuusvalvonnassa keskeistä on olla olemassa kirjaukset siitä, millä perusteella esitutkintaviranomainen on arvioinut tietyn teleosoitteen tai –laitteen olevan epäillyn käytössä. Olennaista on se, että jokaisen kohteena olevan liittymän ja laitteen osalta on jälkikäteistä valvontaakin varten kirjaukset siitä, millä perusteella kyseisen liittymän tai laitteen on katsottu olevan epäillyn käytössä. Tieto voi perustua esimerkiksi rekistereistä saatuun tietoon tai kuuntelussa ilmenneeseen tietoon uudesta laitteesta.

Keskeistä on se, että esitutkintaviranomaisen päätöksen perusteet tulevat kirjattua jälkikäteistä valvontaa varten, jottei jää epäselväksi, millä perusteella esitutkintaviranomainen on lisännyt jonkin uuden laitteen tai liittymän kuunteluun/valvontaan. Erityisen tärkeää kirjaukset ovat niiden laitteiden ja liittymien osalta, joiden yhteyttä epäilyyn ei ole ollut kirjattuna tuomioistuimelle laadittuun vaatimukseen, vaan on lisätty kuunteluun tai valvontaan myönnetyn luvan jälkeen esitutkintaviranomaisen omalla päätöksellä.

Tuon esille, että osin samankaltaiset henkilöön kohdistuvat telekuuntelun ja televalvonnan menettelyt on aiemmin omaksuttu siviilitiedustelua koskevassa poliisilain 5 a luvun 6 §:ssä ja 7 §:ssä sekä myös sotilastiedustelulaissa (590/2019).

Siviilitiedustelusta annetun asetuksen (709/2019) 2 §:ssä on tarkemmat säädökset siviilitiedustelun telekuuntelusta laadittavasta pöytäkirjasta. Pöytäkirjaan on kirjattava muun ohella teleosoitteet tai telepäätelaitteet, jotka luvan voimassaoloaikana on ollut henkilön hallussa tai jota hän oletettavasti muuten on käyttänyt (5 kohta); sekä perustelut teleosoitteen tai telepäätelaitteen hallussapidolle tai käytölle (6 kohta). Siviilitiedustelussa pöytäkirjaan tulee kirjata siten riittävät perustelut, miksi telekuuntelua on kohdistettu sellaiseen teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, jota ei ole tuomioistuimelle toimitetussa lupahakemuksessa yksilöity. Vastaavat televalvontaa koskevat säädökset ovat asetuksen 3 §:ssä.

Salaisen pakkokeinon pöytäkirjaamista koskee valtioneuvoston asetus esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta (122/2014). Jatkovalmistelussa tulisi mahdollisesti pohtia muutostarpeita asetuksen 3 luvun 2 §:ään koskien telekuuntelusta laadittavaa pöytäkirjaa, tai muuta tapaa varmistaa asianmukaiset kirjaukset.

Lisäksi tuon esille, että tiedustelulainsäädännössä yhtenä oikeusturvatakeena on se, että luvan voimassaoloaikana uuden teleosoitteen tai telepäätelaitteen lisäämisestä kuuntelun kohteeksi tulee tehdä ilmoitus tiedusteluvalvontavaltuutetulle mahdollisimman pian päätöksen tekemisen jälkeen (poliisilaki 5 a luku 61 § ja sotilastiedustelulaki 108 §). Lain esitöissä on todettu kyseisen velvollisuuden koskevan myös tilannetta, jossa toimenpide kohdistetaan luvan myöntämisen jälkeen tiedusteluviranomaisen päätöksellä uuteen teleosoitteeseen tai laitteeseen (HE 202/2017 vp s. 182-183). Tiedusteluvalvontavaltuutettu voi puolestaan määrätä tiedustelumenetelmän käytön keskeytettäväksi tai lopetettavaksi, jos hän katsoo valvottavan menetelleen lainvastaisesti tiedustelutoiminnassa (L tiedustelutoiminnan valvonnasta 15 §).

Sinänsä tiedustelulainsäädäntö eroaa merkittävästikin pakkokeinolaista ja sen tarkoituksesta. Huomionarviosta kuitenkin on, että vastaavanlaista ulkopuolista valvontaa ja epäillyn oikeusturvaa tukevaa järjestelyä ei ole ehdotetussa pakkokeinolain menettelyssä, mikä vähintäänkin korostaa entisestään asianmukaisten kirjausten tekemistä valvontaa varten.

Näkemykseni mukaan jatkovalmistelussa tulisi tältä osin arvioida edellä esitettyjä näkökantoja. Yhtenä harkittavana seikkana on se, tulisiko laissa olla säännös esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta tehdä nimenomainen kirjallinen päätös, kun uusi laite tai liittymä lisätään kuunteluun piiriin, vai onko oikeusturvan ja valvonnan osalta riittävää, mikäli tiedot tulevat kirjatuksi ainoastaan laadittavaan pöytäkirjaan. Laillisuusvalvonnan kannalta päätöksen dokumentoiminen kirjalliseen muotoon ilman aiheetonta viivytystä olisi sekä pakkokeinon kohteen että päätöksen tehneen virkamiehen oikeusturvaa lisäävä vaihtoehto.

Epäselvyyksien välttämiseksi jatkovalmistelussa voitaneen myös arvioida vielä sitä, tulisiko salaisen pakkokeinon käytöstä ilmoittamisen osalta olla vähintään säännöksen perusteluissa maininta epäilylle ilmoitettavista tiedoista. Kun jatkossa varsinaisen telekuuntelun tai –valvonnan lupa kohdistuu laitteiden ja liittymien sijasta henkilöön, niin jonkinasteinen epäselvyys saattaa muutoksen johdosta jäädä siihen, tuleeko epäilylle yksilöidä myös kohteena telesoitteet tai –laitteet. Käsitelmäni mukaan laitteiden ja liittymien ilmoittaminen olisi kohteena olleen henkilön oikeuksien turvaamiseksi asianmukaista.

Suostumusperusteinen televalvonta:

Pidän sinänsä kannatettavana mietinnön ehdotusta, jonka mukaan 10 luvun 7 §:n suostumusperusteiseen televalvontaan lisätään uusi 3 säännös tilanteista, joissa pykälän 1 momentissa tarkoitetun henkilön terveydentila on huonontunut niin, että hän on kykenemätön antamaan momentissa tarkoitettua suostumusta. Selvää kuitenkin lienee, että kyseisenlaisen suostumuksen arviointi tulee aiheuttamaan tuomioistuimille hyvin hankalia tulkintatilanteita.

Mietinnössä viitatussa eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa EOAK/3227/2019 oli olemassa tieto siitä, että asianomistaja oli ennen terveydentilan heikkenemistä ollut halukas selvittämään poliisille asiaa ja sittemmin hän antoi myös suostumuksensa tietojen hankkimiseen.

Suostumuksen arviointi tulee aiheuttamaan huomattavasti hankalampia tulkintatilanteita niissä tapauksissa, kun ei ole miltään osin tiedossa, millä tavoin henkilö itse olisi suhtautunut asian selvittämiseen esitutkintaviranomaiselle. Erityisen hankala tilanne lienee arvioitaessa ehdotetun 3 momentin soveltamista rikoksesta epäillyn suostumukseen. Epäselväksi jää myös se, miten tullaan suhtautumaan tilanteeseen, jossa henkilö itse terveydentilan parannuttua ilmoittaa, ettei hän olisikaan antanut suostumusta kuten tuomioistuin on olettanut.

Vaikka laissa tai perusteluissa ei ole mahdollista etukäteen arvioida kaikkia mahdollisia soveltamistilanteita, niin perusteluissa olisi tältä osin kuitenkin hyvä mahdollisesti laajemmin perustella, miten erilaisia tilanteita olisi kyseisen säännöksen nojalla tarkoitus soveltaa.

Ylimääräisen tiedon käyttö:

Mietinnössä ehdotetaan muutettavaksi 10 luvun 56 §:n säännöstä ylimääräisen tiedon käyttämisestä siten, että ylimääräistä tietoa saisi käyttää nykyisestä poiketen myös muun ohella huumausainerikoksen selvittämisessä. Ehdotuksessa viitataan siihen, että huumausainerikokset liittyvät monessa tapauksessa vakavampien rikosten tekemiseen tai samaan rikoskokonaisuuteen.

Kuten ehdotuksessa todetaan, niin nykyinen tilanne on käytännössä tilanne voinut johtaa esimerkiksi siihen, että telekuuntelutallennetta voidaan käyttää todisteena telekuunteluluvan kohteena ollutta törkeästä huumausainerikoksesta syytettyä kohtaan, mutta ei samaan asiakokonaisuuteen liittyvän huumausainerikoksen osalta. Ymmärrän, että asetelma on osin ongelmallinen ja osin omiaan asettamaan henkilöitä eriarvoiseen asemaan.

Asia on monitahoinen osin siitä syystä, että huumausainerikokset voivat olla laadultaan hyvin eri asteisia. Huumausainerikoksena voi tulla arvioitavaksi verrattain huomattavakin huumausaineiden myynti ja välittäminen, mikäli teko ei ole kuitenkaan törkeä huumausainerikos. Toisaalta, yksittäisenkin kannabiskasvin kasvattaminen omaan käyttöön tulee rangaistavaksi huumausainerikoksena eikä huumausaineen käyttörikoksena.

Kun ehdotuksessa on varsin perustellusti viitattu huumausainerikosten vakavuuteen, niin toisaalta asianmukaista olisi perusteluista ilmetä näkemykseni mukaan myös sen, että huumausainerikos on varsin yleinen rikosnimike ja siitä tuomittava tavanomainen seuraamus on tilastojen mukaan sakkorangaistus, sekä arvioida osaltaan tämän seikan merkitystä ehdotuksessa.

11. Lausuntonne pakkokeinolain 11 luvun muuttamista koskevista ehdotuksista perusteluineen

Pidän ehdotusta kannatettavana.

12. Lausuntonne oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 16 §:n muuttamisesta perusteluineen

Pidän ehdotusta kannatettavana.

13. Lausuntonne rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun lain 16 §:n muuttamisesta perusteluineen

Pidän ehdotusta kannatettavana.

14. Lausuntonne rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä annetun lain 13 §:n muuttamisesta perusteluineen

Pidän ehdotusta kannatettavana.

15. Lausuntonne rikostorjunnasta Tullissa annetun lain 3 luvun 19 §:n muuttamisesta perusteluineen

Pidän ehdotusta kannatettavana.

16. Lausuntonne rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa annetun lain 31 ja 58 §:n muuttamisesta perusteluineen

Pidän ehdotusta kannatettavana.

17. Lausuntonne tutkintavankeuden vaihtoehtona määrättyjä valvontatoimia koskevan puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta annetun lain muuttamisesta perusteluineen

Pidän ehdotusta kannatettavana.

18. Lausuntonne sellaisista mahdollisista pakkokeinoja koskevan lainsäädännön muutostarpeista, joita mietinnössä ei ehdoteta

Tutkinta-aresti:

Ehdotuksessa on käsitelty muun ohella vuoden 2019 alusta voimaan tullutta tutkinta-arestia. Mietinnössä todetaan, että tutkinta-arestia ei kuitenkaan lainkaan määrätty. Kuten mietinnössä todetaan, tutkinta-aresti on varsin tuore pakkokeino. Selvää on kuitenkin se, että tutkinta-arestin arvioidut vaikutukset eivät toteudu miltään osin, jos sitä ei sovelleta. Pidän tärkeänä, että tutkinta-arestin soveltamiskäytäntöä seurataan myös jatkossa.

Vangitsemisen muutoksenhaku:

Työryhmässä on arvioitu vangitsemisasiassa esitettävää selvitystä ja päädytty siihen, ettei asiassa ole nähty perusteita lainsäädäntömuutoksille. Voin yhtyä tältä osin mietinnön perusteluihin.

Vangitsemisen muutoksenhaun osalta työryhmässä on arvioitu, tulisiko säännöstä muuttaa kanteluoikeuden lisäämiseksi koskemaan myös kantelua yksittäisistä vangitsemisvaatimuksen tai vangittuna pitämistä koskevan vaatimuksen perusteista. Työryhmässä ei ole nähty perusteita lainsäädäntömuutoksille ennen kaikkea siitä syystä, että vangitsemista tai vangittuna pitämistä koskevat perustelut tulee aina osoittaa ja niitä tulee harkita nimenomaan käsittelyhetkellä. Siten mahdollista on, että epäilty voidaan määrätä pidettäväksi vangittuna myös aikaisemmassa käsittelyssä hylätyllä perusteella.

Mietinnön näkemys on sinänsä perusteltu. Toisaalta, asiaan liittyy toisenlaisiakin näkökulmia, joita jatkovalmistelussa voitaneen vielä pohtia.

Käsitykseni mukaan käytännössä mietinnössä pohdittu laajennettu kantelumahdollisuus saattaisi olla merkityksellinen esimerkiksi tilanteessa, jossa vangitsemista on vaadittu ensimmäisessä käsittelyssä karttamisvaaran ja sotkemisvaaran perusteella, mutta tuomioistuimien vangitsee henkilön ainoastaan

sotkemisvaaran perusteella. Nykyisin vangitsemisvaatimuksen tekijällä ei ole mahdollisuutta hakea muutosta sen johdosta, että kaikkia vangittuna pitämistä koskevan vaatimuksen perusteita ei ole hyväksytty. Vangitsemisen keston kannalta vangitsemisen perusteet voivat olla olennaisia muun ohella sen johdosta, että sotkemisvaaran voidaan olettaa poistuvan mahdollisesti esitutkinnan valmistettua ja aiemmin kuin jatkamis- tai karttamisvaara.

Vaikka epäilty voidaan mietinnössä todetulla tavalla sinänsä määrätä pidettäväksi vangittuna myös aikaisemmassa käsittelyssä hylätyllä perusteella, niin tosiasia lienee se, että mikäli käräjäoikeus on aiemmassa käsittelyssä samoilla tosiseikoilla arvioinut, että karttamisvaaran edellytyksiä ei ole, niin vangitsemisasian uudelleen käsittelyssä käräjäoikeuden on hyvin vaikea arvioida samaa tosiseikastoa tältä osin eri tavalla kuin käräjäoikeudessa on aiemmin tehty. Saman tosiseikaston perusteella tehtävän toisenlaisen oikeudellisen arvion tekeminen kuuluisi luontevammin ylemmälle tuomioistuimelle, minkä johdosta kantelu-oikeuden lisääminen koskemaan myös yksittäisiä vaatimuksen perusteista saattaisi olla perusteltu.

Myös vangitsemisvaatimuksen tekijän lienee hyvin vaikea perustellusti esittää käräjäoikeudelle samoihin tosiseikkoihin perustuvaa vaatimusta, joka on samassa käräjäoikeudessa jo hylätty ottaen huomioon muun ohella se, että uudelleen käsittelyn saattaa jopa ratkaista sama käräjätuomari. Käytännössä tilanne saattaa johtaa siihen, että käräjäoikeudessa kerran hylätyn vangitsemisvaatimuksen perusteita ei saa tosiasiallisesti tuomioistuimessa uudelleen arvioitavaksi, ellei tosiseikastossa tapahdu muutoksia tai ennen kuin kaikki vangitsemisvaatimuksen perusteet on hylätty.

Kantelumahdollisuuden lisäämistä arvioitaessa osaltaan merkityksellistä on myös se, että vangitsemisella puututaan varsin merkittävästi epäillyn perusoikeuksiin ja vangitsemisen keston kannalta yksittäisten perusteidenkin ratkaisu voi käsitykseni mukaan olla osin merkityksellinen.

Lehtimäki Juho
Oikeuskanslerinvirasto - Oikeuskansleri